

The Importance of Applying Innovative Methods to the Education System

Ernazarova Gulnora Oblakulovna

Аннотация: Мақолада таълим тизимига инновацион услубларни ишлаб чиқишнинг аҳамияти, педагогик тизим, педагогик жараёнда ўқув-тарбия жараёнининг технологияси моҳияти, педагогик тизимни такомиллаштиришнинг интенсив ва экстенсив - асосий икки йўли ва уни янги технологиялар билан мустаҳкамлаш ҳамда самарасини яхшилашда инновацион лойиҳалар аҳамияти масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: таълим тизими, инновацион услублар, педагогик тизим, педагогик, ўқув-тарбия жараёни технологияси, интенсив ривожланиш, экстенсив ривожланиш, инновацион лойиҳалар..

Кириш. Таълим тизимигда инновацион услубларни киритиш мазмуни ва йўналишлари масаласини ўрганишга киришишдан олдин «Педагогик тизим» ва «Педагогик тизимда янгиликлар киритиш» тушунчасини аниқлаб олайлик. Педагогик жараён биламизки, педагогик тизим асосида йўлга қўйилади. Педагогик тизим - бу ташкил этувчиларнинг бирлаштирилган мажмуи бўлиб, улар ўзгаришларда ҳам барқарорлигича қолаверади. Агарда ўзгаришлар (янгилик киритиш) қандайдир мумкин бўлган чегарадан ошиб кетса, тизим бузилади, унинг ўрнига янги бошқа хусусиятли тизим юзага келади.

Педагогик тизим - элементларнинг жуда мустақкам бирлашувидир. Ҳар қандай педагогик тизимнинг тузилиши ҳозирги даврда қуйидаги элементлар йиғиндисидан иборат бўлиб, улар ўзаро боғлиқ ҳолда қуйидаги кўринишга эга: ўқувчи; тарбиянинг мақсади; тарбия мазмуни; тарбия жараёни; ўқитувчилар (ёки ТТВ - таълимнинг техник воситалари); тарбиявий ишларнинг ташкилий шаклларида иборат бўлади.

Бу тизимнинг таркибий қисмларидан ҳар бири ҳар қандай даражада элементларга бўлиб, ёйиб кўрсатилиши мумкин. Педагогик тизим бошқарув, бирлаштирувчи ҳамма таркибий қисмлари нисбатан мустақил қисм ҳисобланади, чунки улар ўз мақсад ва тузилишларига эгадир.

Педагогик тизимнинг ташкил этувчи таркибий қисми сифатида алоҳида омиллар бирлиги деб таъкидлаган ҳолда уларни кўпинча, ўқув-тарбия жараёнининг технологияси деб кўрсатадилар.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Бўлажак кадрларни инновацион фаолиятга тайёргарлигини шакллантириш муамолари кўпқирралидир, аммо унинг ечими асосан рақобатбардош мутахассисларни тайёрлашга бўлган ижтимоий буюртма билан уни амалга ошириш имконияти ўртасидаги қарама-қаршиликларни ҳал этиш билан боғлангандир.

Инновацион фаолиятнинг алоҳида ва умумий жиҳатларини ўрганиш борасида кўплаб педагог-олимлар илмий изланишлар олиб боришган. Масалан: Н.Н.Азизхўжаева, Б.Л.Фарберман, Н.Саидахмедов, М.Очилов, Б.Р.Адизов, М.Ҳ.Махмудов, С.Зиямухамедова, Б.Зиямухамедов, У.Нишоналиев, Р.Жўраев, Ў.Толипов, россиялик олимлар В.П.Беспалько, М.Т.Громкова, В.А.Сластенин, Л.С.Подымова, М.В.Кларин, Е.П.Морозов, П.И.Пидкасистый, Н.В.Коноплина, А.Я.Найн, М.М.Поташник, Хуторский А.В., Н.Р.Юсуфбекова, В.И.Андреев, П.Г.Шедровицкий ва бошқалар.

Инновация тушунчаси илмий педагогик адабиётларда турлича талқин этилади. В.И.Андреев инновация сўзи остида мактабдаги ўқув-тарбия жараёнига киритиладиган янгиликни, оригиналликни тушунади. А.Я.Найн эса: “инновация деганда умуман янгича таълимни (ўзгача ёндошув), мавжуд таълим технологияси моҳиятини ўзгартирувчи янги ғояни, янги типдаги ўқув юртини ёки таълимни бошқаришни тушунамиз” дейди. М.М.Поташник инновация деб янгиликни эгаллаш жараёнини тушунади. П.Г.Шедровицкий бу – қандайдир уюштирилган фаолиятни бир соҳадан бошқасига ўтказиш ҳаракатидир деб айтади.

А.Ф.Балакирев ўз ишида ушбу тушунчанинг лотинчадан келиб чиққанига таяниб (in-ичида, novus- янги), инновация терминини янгилик, янгиликни татбиқ этиш деб талқин этиш лозимлиги таъкидлайди. Бизнинг фикримизча, инновация – бу субъектив янгилик бўлиб, у маълум конкрет одам ёки билим юрти учун янгилик бўлгани ҳолда, бошқалар эса ундан илгарироқ етарлича хабардор бўлган бўлишади. Н.И.Лапин, “янгиликни татбиқ

этиш” (innovation) сўзини этимология нуқтаи назаридан талқин этади ва уни татбиқ этиш, яъни қандайдир янгиликни яратиш ва фойдаланиш маъносини билдиради деб ҳисоблайди. Бу ерда маълум ижтимоий талабга жавобан юзага келган ва бу талабни қондирадиган амалий воситани ифодаловчи янгилик ҳақида гап бормоқда. Шунингдек, таълимда педагогик амалиётда янгиликни яратиш, эгаллаш, фойдаланиш ва тарқатиш бўйича фаолиятлар мажмуини ҳам инновацион жараён деб аташади. Таълим соҳасида юзага келадиган новациялар ҳар доим ҳам назарий асосга эга бўлавермайди, чунки новатор ўқитувчилар одатда ўз авторлик мактабларини, концепцияларини, янги дастурларини, услубларини амалий иш давомида ишлаб чиқадиладар.

Тадқиқот методлари. Таълим тизимига инновацион услубларни ишлаб чиқишдан кўзланган мақсадга эришишни таъминлайдиган мустаҳкам ташкилий технологик комплекс бўлади. Шуни таъкидлаш керакки, педагогик тизим ҳар доим ҳам технологиядир. Ана шу белгиси бўйича педагогик тизимнинг таркибий қисмлар ихтиёрий «тўпламидан» ажратиб олиш осондир. Технология - бу қатъий ташкилий мантиққа бўйсунувчи имкониятларини белгиловчи тизимнинг ички сифатидир. Шу билан бирга топшириқни баҳолаш даражасининг ўзидаёқ, технолог маълум жараёнлар ҳамда ходисаларга таянади. Маълум жараёнлар муваффақият ифодасининг далили сифатида фойдаланилади, ажойиб ходисалар натижалари эса янги сабаб ва формула манбалари сифатида амалга оширилади.

Ўқув технологияларни лойиҳалаштириш методик «тажрибаларни умумлаштиришдан» фарқли «мумкин эмас» ҳулосасини бермайди. Технолог учун бу фақатгина вақт ва ҳаражатлар масаласидир. Технолог фақатгина яхши маълум, текшириб кўрилган, асосланган, шубҳа қилинмайдиган фикрларга асосланади. Технолог тажрибалар ўтказмай, аниқ кўзланган натижалар билан иш олиб боради.

Технология вариантликка йўл қўймайди унинг асосий вазифаси -аниқ кафолатланган натижа олишдир, у ҳар доим ҳам асосий ечимида оддийдир. Асосий ечимни тушуниш қолган ҳаммасини, ўзаро зарур элементлар тизими, тартибининг мазмунини очиб беради.

Технологиядан ҳеч бир қисмини олиб ташлаб бўлмайди, у ерда ортиқчаси бўлмайди, бўлиши мумкин ҳам эмас. Бу жуда мураккаб ҳолат, ҳар иккинчи ўқитувчи излаш - тадқиқотчилик тартибида иш олиб боради ва шу билан боланинг мактабдаги ҳаёти натижасининг ноаниқлигини кучайтиради.

Энди қуйида педагогика тизимида содир бўладиган жараёнларни баъзи принциплар характеристикаларида тўхталиб ўтамиз. Бунда, педагогик тизимининг ҳар бир аниқ модификацияси кўзланган натижага эришиши аниқ хусусият ва имкониятларга эга деган қоидадан келиб чиқамиз. Бу имкониятлар тизимининг аниқ хусусиятлари билан қатъий белгилаб қўйилган. Бу тарзда биз таълим ва тарбиявий жиҳатдан кўзланган даража ва сифатга эришмоқчи бўлсак, унда шунга мос педагогик тизим ҳақида ўйлашимиз керак ва унинг ишлаши педагогик жараённинг керакли йўналиши ва интенсивлигини таъминлаши зарур. Бунинг натижаси, ўқув-тарбиявий жараённинг янада юқорироқ самарадорлиги, ҳар доим педагогик тизимни такомиллаштириш оқибатидир. Бу жуда мураккаб муаммо, уларни ишлаб чиқишга дунёда энди киришилмоқда.

Ҳозирги, умумий кўринишга жуда кўп кўринишли кўрсаткич, «ҳаражат» ва «натижа»ларни тўплаш мумкин бўлмоқда ва ушбу муаммонинг фойдалилигини аниқлаш эса уни иқтисодий нуқтаи назардан ҳал қилиш имконини беради. Интуитив ва субъектив

баҳоларни жуда осон нотўғри дейиш мумкин ва бу ерда вазиятдан чиқиш фақатгина фикрларни тўплашдан иборат бўлади.

Ҳар қандай педагогиканинг максимал умумий самараси 100% кўзланган мақсадга тўла эришилган ҳисобланиб, агар тарбиячилар учун илгари эришилгандан пастроқ даражада бўлиши мумкин.

Яна бирон-бир педагогик тизим тузилишига назар ташлайлик, у «ёмон» ва «яхши» педагогик тизим учун ҳам бирдир. Унинг учун ўқитувчи ҳам бирдир. Бундан келиб чиқадики, масалан: энг ёмон педагогик тизимнинг самарадорлиги, айтайлик ўқитувчи, умуман ҳеч қандай ҳаракатларни амалга оширмаган ҳолда, аммо тизим ишласа 50% дан кам бўлмайди. Анъанавий педагогик тизимнинг фойдали ҳаракат коэффиценти 60% дан ошмайди деб ҳисобланади. Бу эса мактаб тарбияланувчиларининг фақатгина ярмидан озгина кўпроғи дастурни тўла ўзлаштири олади деганини билдиради.

Яна бир муҳим фикр, тизимнинг умумий назариясидан маълумки тизимни бараварига бир неча параметрлар бўйича яхшилаш мумкин эмас. Тўғри йўл янгиликни аста-секин, унинг фойдалилигига ишонч ҳосил қилиб, ҳар томонлама текшириб кўриб, кейинги ишларни ўйлаб киришдан иборат.

Таҳлил ва натижалар. Тажрибалар шуни кўрсатадики ҳар бир яратилган янгилик олдинга албатта илгаригисидан ҳам ёмон ишлайди. Чунки бу жараёни ўрганиш, мослашиш, сусткашликни енгиш керак. Педагогик тизимни такомиллаштиришнинг асосий йўллари иккита: интенсив ва экстенсив.

Интенсив ривожланиш педагогик тизимни ички имкониятлар ҳисобига, экстенсив йўл эса кўшимча кучлар жалб этиш - яъни, воситалар, асбоб-ускуналар, технологиялар ҳисобига такомиллаштиришни кўзда тутди. Мактабда тарбия мазмуни ва вазифасини янада ривожлантириш зарур. Баъзи назарийчилар айтадиларки, жуда яқин вақт ичида педагогикада инновация -оқилона тарбиялашдир, деган фикрни айтмоқдалар.

Ҳарб мактаблари экстенсив йўл билан педагогик маҳсулотни янги инфорацион технологиялар, вақтни турли хил ўқув фаолиятларига тақсимлаш, синфдаги дифференсация ва индивидуаллаштириш ҳисобига ошириш билан ривожланиб бормоқда. Шу билан педагогик маҳсулот сифати яхшиланмоқдаки, бунга кўпчилик мустақил экспертлар бунга ишончсизлик билдирмоқдалар.

Бу ҳолатдан чиқиш йўли «Ўзаро боғлиқликдаги инновация» деб аталувчи, интенсив ва экстенсив йўллари бирлаштиришга имкон берувчи педагогик тизим ривожланиши ҳисобланади. Бу педагогиканинг фойдаланиш имкониятларини чуқур текширишни талаб қилади, бу эса улар турли кўринишдаги турли ҳарактерли ва турли даражадаги педагогик тизим ташкил этувчилари учрашган нуқтада намоён бўлади.

Педагогик тизимни янги технологиялар билан мустаҳкамлаб, унинг умумий самарасини яхшилаш мумкин. Бундай ёндашишда инновация ўйлаб топилган «ташқи» чора бўлиб кўринмайди, балки чуқур мазмунли талаб ва тизимни билиш, англаб етилган қайта тузиш ҳисобланади.

Агар шундай нуқтаи назар билан инновацион чақириқларга қаралса уларда деярли янги жиҳатлар йўқдек туюлади. Жумладан, эски муаммоларни ҳал этиш учун янги «рецепт»лар ҳам йўқдек. Умуман олганда инновацион ғояларга инсоният тарақиёти жараёни ҳақидаги янги билимларга асосланган, педагогик муаммоларни ҳал қилишга илгари қўлланилмаган

назарий ёндашувлар, аниқ амалий технологиялардан олинган юқори натижаларни киритишимиз керак.

Инновацион лойиҳалар миқдори, шунингдек, педагогик амалиётда улардан фойдаланишнинг тахлилий умумий педагогик инновацияларга киритиш имконини беради, яъни:

1. Педагогик фан тизими ва педагогик амалиётни, янги бўлмаган бироқ доимий долзарб ва ўзидан ўқув-тарбия жараёнини битимлаштиришнинг умумий ғоялари ва амалий технологияларини ўзига мужассам қилган.
2. Инсонпарварлик педагогикасини барча назарий қоидалари ва амалий технологияларининг йиғиндиси жамланган.
3. Педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш янги ғоявий ёндашувга асосланган.
4. Ахборотлаштириш, оммавий коммуникациялашнинг янги ғоялари ва воситаларини қўллашга асосланган технологиялар инновацион технологиялар ҳисобланади.

Педагогик тизимда инновацион тузилмаларнинг бош йўналиши: яхлит педагогик тизим; ўқув юрти; педагогик назария; ўқитувчи; ўқувчилар; педагогик технология; мазмун; шакл, методлар, воситалар; бошқарув; мақсад ва натижалар бўлиб, тизим ости тузилмаларининг чуқурлиги бўйича инновацион янги ғояларнинг моҳияти, сифати ва мақсадга мувофиқлиги ҳақида хулоса қилишимиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). -Т.: "Истеъдод" жамғармаси, 2008 -180 б.
2. Қ.Олимов ва бошқалар. Касб таълими методикаси. Дарслик. 2015й.
3. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста. -Екатеринбург, 1999.-244 с.
4. Г.О.Эрназарова. Формирование профессионального творчества будущих специалистов/ Международный научный журнал «Образование и воспитание» (ISSN 2410-4515), 2020, №5.74-77 с.